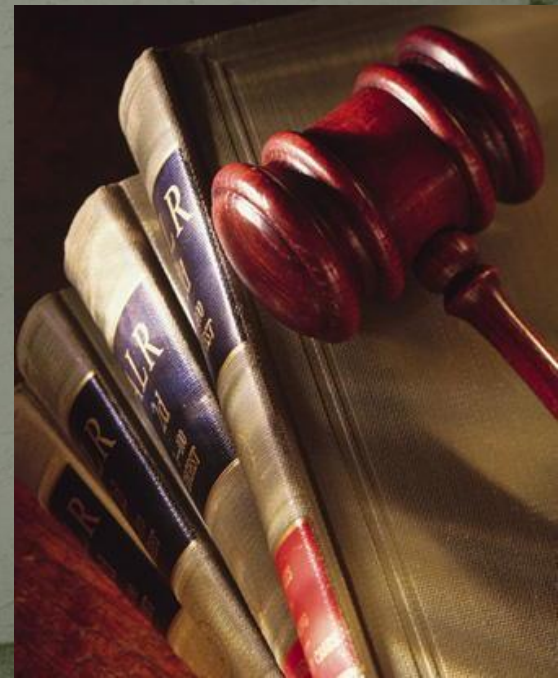

Тема 2. Основи теорії права.

План лекції

1. Право – особливий вид соціальних норм.
2. Поняття права та його ознаки. Функції права.
3. Джерела (форми) права.
4. Нормативно-правові акти та їх види.
5. Система права та її елементи.

1. Право – особливий вид соціальних норм.

Для того щоб жити серед інших людей (тобто у суспільстві), ви маєте дотримуватися певних норм поведінки, які існують у ньому. Загальні правила поведінки, що склалися в певному суспільстві, називають соціальними нормами.

Соціальні норми —правила поведінки загального характеру, які виникли в процесі історичного розвитку суспільства, регулюють різні сфери суспільних відносин, мають зміст, зумовлений свідомо-вольовою діяльністю людей, рівнем економічного, соціального і культурного розвитку суспільства та забезпечуються різноманітними засобами соціального впливу.

За способом встановлення виділяють такі **види соціальних норм**:

- 1) **норми-звичаї (традиції)** — правила поведінки, що склалися історично, додержуються в силу звички і передаються від покоління до покоління;
- 2) **норми моралі** — правила поведінки, що виникають у суспільстві і забезпечені силою громадської думки, засновані на уявленнях про справедливість, добро, зло, гідність, совість;
- 3) **релігійні норми** — правила, що встановлені різними релігіями і обов'язкові для віруючих;
- 4) **норми права** — встановлені або санкціоновані державою загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки, які породжують права і юридичні обов'язки;
- 5) **корпоративні норми** — норми, що вироблені організаціями корпоративного типу (партіями, громадськими організаціями) і підтримуються ними і їх членами.

Найбільш значущими серед соціальних норм є норми права і норми моралі. У своїй основі правові норми мають моральний характер. Але якщо правові норми мають характер примушування, то сила моралі — в громадській думці. Для реалізації моральних норм не потрібна наявність особливого апарату; разом з тим такий апарат є необхідним для примусового проведення в життя правових норм.

2. Поняття права та його ознаки. Функції права.

Право — це система загальнообов'язкових, формально визначених правил поведінки, які встановлюються, гарантуються і охороняються державою з метою впорядкування суспільних відносин.

Ознаки права

1. Встановлюється або санкціонується державою.
2. Система норм.
3. Загальнообов'язковий характер.
4. Формальна визначеність
5. *Загальний характер*
6. Охороняється державою

Функції права.

- **Функції права** – це основні напрями впливу права на суспільні відносини та поведінку особи з метою їх упорядкування, охорони і захисту

Загальносоціальні функції права

- **Гуманістична** – охорона та захист права кожного
- **Виховна** – виховання поваги до права через якість законів
- **Інформаційна** – інформування людей за допомогою права
- **Гносеологічна (пізнавальна)** – право є джерелом знань
- **Стабілізаційна** – здатність права забезпечувати сталість у житті суспільства

Соціально-юридичні функції права

- **Регулятивна** – позитивний правовий вплив з метою упорядкування суспільних відносин шляхом установлення заборон і дозволів
- **Охоронна** – захист соціальних цінностей, благ, суспільних відносин шляхом встановлення заборон, обмежень і покарань за порушення заборон

3. Джерела (форми) права.

Джерело права - це спосіб зовнішнього вираження і закріплення правових норм, чим засвідчується їх загальнообов'язковість.

Першою історичною формою права є правовий звичай.

● **Правовий звичай** - це санкціоноване державою звичаєве правило поведінки загального характеру, яке в результаті багаторазового повторення впродовж тривалого часу стало традицією. Не кожний звичай стає правовим, а тільки той, який відповідає інтересам певної групи людей, тієї чи іншої соціальної спільності або суспільства в цілому.

● **Правовий прецедент** - рішення судового або адміністративного органу, якому надається державою формальна обов'язковість, і воно стає нормою, зразком під час розгляду всіх подібних справ у майбутньому.

Правовий прецедент типовий для країн, що належить до англо-американської правової сім'ї.

Нормативний договір - правило поведінки загального характеру, що встановлюється за взаємною домовленістю кількох суб'єктів і забезпечується державою (наприклад, колективний договір).

Колективний договір – це нормативний акт, що регулює виробничі, трудові та соціально-економічні відносини на підприємстві, в установі, організації незалежно від форм власності й господарювання.

Його укладають між власником або уповноваженим ним органом і трудовим колективом.

Нормативно-правовий акт - це письмовий документ компетентного суб'єкта права, у якому закріплюються правила поведінки загального характеру, що забезпечуються державою.

Нормативно-правовий акт є основною формою права романо-германської правової сім'ї (до якої належить і Україна)

4. Нормативно-правові акти та їх види.

Нормативно-правовий акт – це офіційний письмовий документ, який приймається уповноваженим органом держави та встановлює, змінює чи скасовує правові норми.

Закон — це нормативний акт вищого представницького органу державної влади або безпосередньо самого народу, що регулює найважливіші сфери суспільних відносин і має вищу юридичну силу.

Види законів:

- Основний Закон (Конституція);
- конституційні закони;
- звичайні закони.

Конституція - закріплює основи цивільного суспільства і держави, правової системи і правового статусу громадян, державно-територіальний устрій, організацію органів державної влади і місцевого самоврядування.

Конституційні закони України - вносять зміни і доповнення до Конституції і становлять основу правової системи, приймаються 2/3 голосів від загальної кількості депутатів представницького органу.

Звичайні закони — це нормативні акти, що прийняті простою більшістю голосів депутатів і встановлюють засади регулювання в певній сфері суспільних відносин.

Розрізняють також закони як систематизовані акти
(у формі кодексів, Основ законодавства)

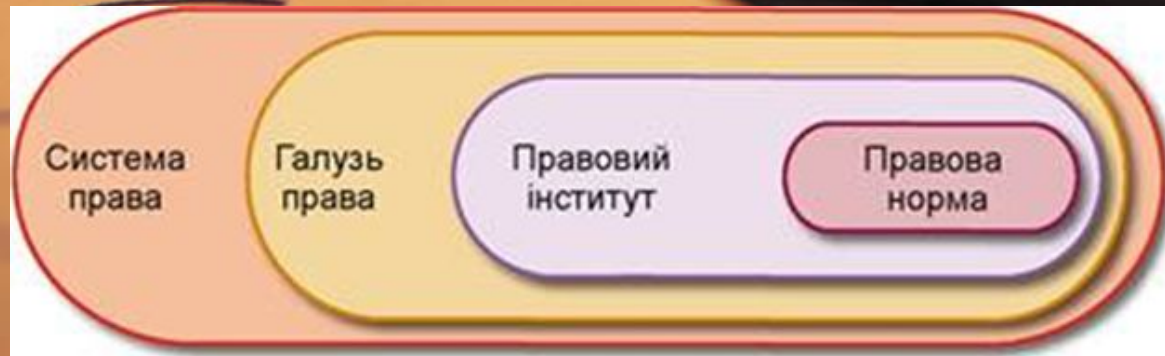

5. Система права та її елементи

Існуючий соціальний лад суспільства і держави визначає систему права, його внутрішню будову. Система права показує, з яких частин складається право і як вони співвідносяться між собою. Кожному історичному типу права властива своя система, що відбиває особливості типу держави.

Система права - об'єктивно зумовлена внутрішня організація права, що відображається в єдності та узгодженості всіх її норм, диференційованих за галузями, підгалузями, інститутами та нормами права.

- Центральною ланкою системи права є галузь права.
- **Галузь права** - упорядкована сукупність правових норм, що регулюють певну сферу суспільних відносин.
- У світовій практиці правові норми поділяють на норми публічного та норми приватного права.
- **Публічне право** - це система норм, що врегульовують відносини між державними органами та між державою й особою (суспільством). Саме тому до публічного права можна віднести такі галузі права, як конституційне, адміністративне, фінансове, кримінальне та деякі інші.
- **Приватне право** - це система норм, що врегульовують відносини між приватними фізичними та юридичними особами. Це такі галузі права, як цивільне, трудове, сімейне тощо.

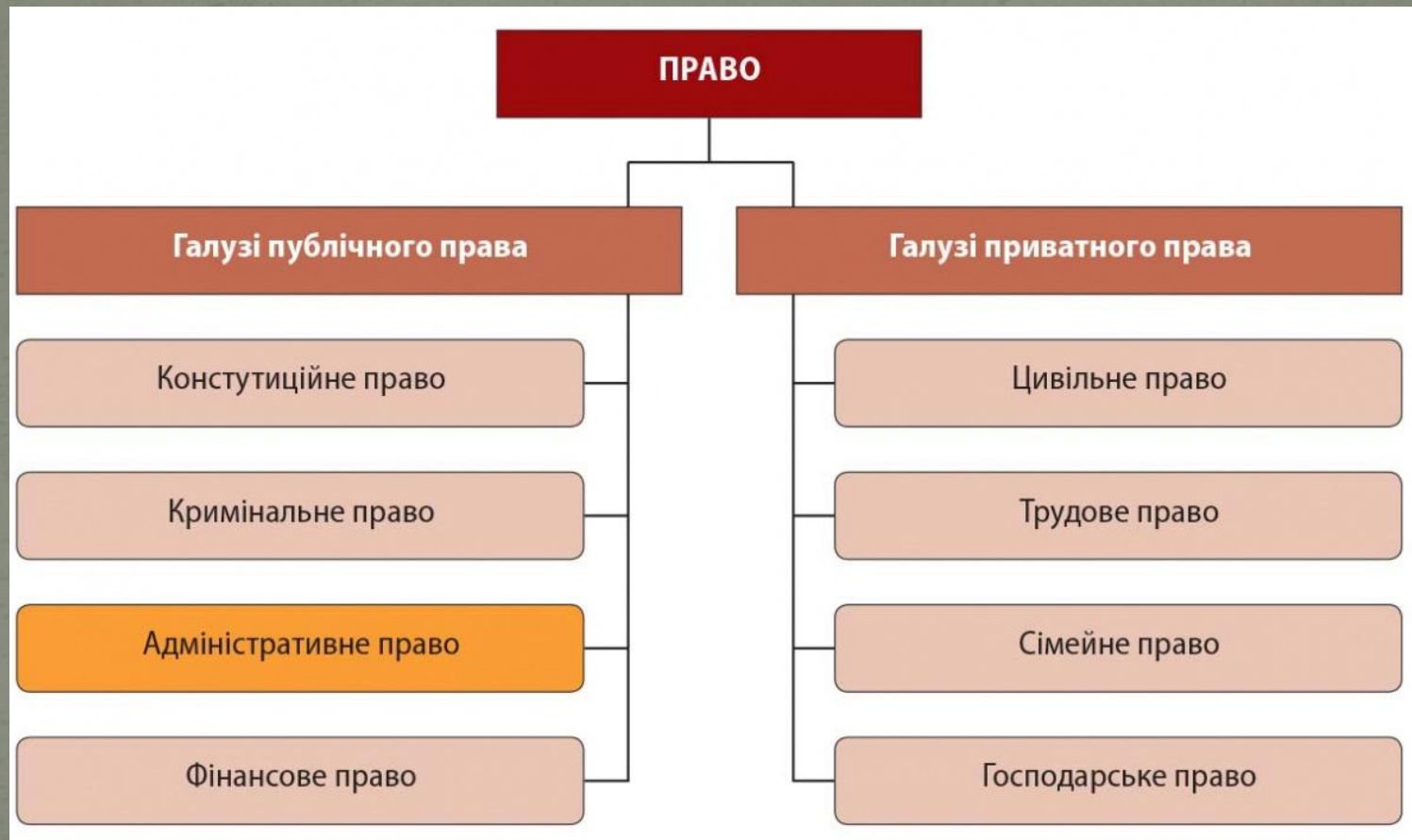
Для правової системи України є характерним розподіл права на галузі й інститути в залежності від двох основних критеріїв - предмета і метода правового регулювання.

Предметом правового регулювання є та сфера суспільних відносин, яку регулює певна галузь.

Метод правового регулювання - це засоби і способи впливу права на суспільні відносини. Наприклад, для методу правового регулювання в цивільному праві характерна рівність учасників правовідносин, тобто диспозитивний метод.

Розподіл на галузі права:

Галузі права у свою чергу складаються з правових інститутів.

Інститут права - відокремлена група взаємозв'язаних правових норм (приписів), що регулюють певний вид суспільних відносин і утворюють самостійний елемент системи права. Наприклад, галузь цивільного права України включає такі інститути, як інститут права власності, інститут зобов'язального права, інститут спадкування та ін.

Серед правових інститутів розрізняють:

1) галузеві (інститут громадянства, інститут спадкування), тобто кожний з них має власний предмет, метод правового регулювання та правовий режим;

2) міжгалузеві (інститут юридичної відповідальності за злочини, інститут права власності), тобто до його складу входять норми різних галузей права;

3) комплексні (інститут права власності складається з інститутів власності українського народу, державної, приватної та комунальної власності), тобто до його складу входять менші за обсягом інститути.

Первинним ланцюжком системи права є норма права.

- **Правова норма** - загальнообов'язкове, формально визначене, встановлене або санкціоноване державою правило поведінки, яке впливає на суспільні відносини з метою їх впорядкування.
- Правова норма має потрійну структуру. До неї входять:
- • **гіпотеза** (частина норми права, що визначає умови, за наявності яких суб'єкти права мають здійснювати свої права та обов'язки);
- • **диспозиція** (визначає саме правило поведінки, відповідно до якого дозволяється, забороняється або рекомендується здійснення певних дій);
- • **санкція** (частина норми, яка в разі її невиконання визначає заходи щодо відновлення порушеного права та покарання правопорушника).

Підсумки

НОРМИ ПРАВА

- Формулюються державними органами.
- Встановлюються або санкціонуються відповідними державними органами.
- Встановлюються у спеціально визначених формах (закон, указ).
- Набувають чинності, змінюються і скасовуються офіційно в точно визначеному порядку.
- Містять детальну регламентацію поведінки суб'єктів, формулюють їхні конкретні права та обов'язки.
- Утворюють єдину погоджену систему наказів і є загальнообов'язковими.
- Забезпечуються заходами державного примусу.

НОРМИ МОРАЛІ

- Відображають волю всього суспільства.
- Забезпечуються позадержавними засобами: звичаями, внутрішніми мотивами.
- Існують у будь-якому суспільстві, власне й до виникнення держави.
- Існують здебільшого у свідомості людей і формального визначення не мають.
- Не мають єдності, погодженості наказів і формальної загальнообов'язковості.
- Складаються, поширюються повільно впродовж тривалого часу.
- Є загальними правилами поведінки суб'єктів, сформульованими у вигляді принципів, ідей.

Загальносоціальні функції права

- **Гуманістична** – охорона та захист права кожного
- **Виховна** – виховання поваги до права через якість законів
- **Інформаційна** – інформування людей за допомогою права
- **Гносеологічна** (пізнавальна) – право є джерелом знань
- **Стабілізаційна** – здатність права забезпечувати сталість у житті суспільства

Соціально-юридичні функції права

- **Регулятивна** – позитивний правовий вплив з метою упорядкування суспільних відносин шляхом встановлення заборон і дозволів
- **Охоронна** – захист соціальних цінностей, благ, суспільних відносин шляхом встановлення заборон, обмежень і покарань за порушення заборон

Домашнє завдання

- Переписати від руки конспект